

על התערוכה

Ex Libris - "מספרי" – או "תו ספר".

"תו ספר" מציין את הקשר בין בעל הספר לספרו בתו מעוטר או בצירוף. ההיסטוריה של סימון ספרים החלה בימי קדם; מלכים או שרים הטביעו את חותמם לא רק על ספרים כי אם גם על צוים, פקודות וכדים. סופרים דאגו להדגיש בספריהם את הקשר בינם ובין הספר בצירוף, בעיצוב גרפי או במילות שבח בתוך הספר.

במסורת היפנית מופיעים "תווי הספר" הראשונים במאה העשירית. מאוחר יותר כשהגיעה המצאת הנייר מהמזרח הרחוק לאירופה, החלו יוצרי הנייר להכניס סמלים, או ראשי תיבות של שמם לנייר באמצעות "סימני מים".

עיצוב תווי ספר עבר שינויים רבים. החל באמנים שעצבו לבדם את התווים, וכלה בשילוב מזמיני התווים שרצו לתרום מרעיונותיהם. שיטות הביצוע גם הן התפתחו מעבודה בפיתוחי עץ, עברו לפיתוחי נחושת וכיום נפוצות יותר שיטות מסחריות כמו הליטוגרפיות, חיתוכי לינוליאום וחיתומות.

גודל התווים עבר מהפך, ומתווים בגודל של עמוד בספר הצטמצמו והגיעו לממדים זעירים. ייחודו של עיצוב "תווי הספר" נובע מכך שכל תו הוא ייחודי ומעוצב עבור בעליו, ומציג את עולמו של בעל הספר בין אם זה במקצועו, תחביביו, ייחוסו המשפחתי (בין אם זה סמל המשפחה או ראשי תיבות) ואף זיקה למולדת, כמו המוטיבים הארצישראליים או היהודיים המוצגים בספרים השייכים ליהודים.

גם אמנים ידועים עיצבו תווי ספר, לדוגמה הנס הולביין, אלברט דירר, ביהאם, והדבר מרמז על החשיבות הרבה שמייחס בעל הספר לתו הספר.

אפרים משה ליליין, אמן יהודי ידוע, היה בין המעצבים הבולטים של "תווי ספר" בארץ. אמן יהודי נוסף שזכה להכרה לאומית, הוא האמן ההונגרי, שלמה זילנפרונד (שעברת את שמו לידידיה), חידושו הגדול היה בשימוש באות העברית כקישוט, ובכך השפיע על אמני "בצלאל".

אמני "בצלאל" הם הראשונים שעצבו "תווי ספר" ששיקפו את הרומנטיקה של הציונים היושבים בגולה וכמיהתם לארץ ישראל. בתקופה שבין מלחמות העולם קשה היה למצוא "תווי ספר".

"תווי ספר" החלו להשתלב בספריות יהודיות רק במאה השמונה עשרה. עד אז עיקר הספרים בספריות היהודיות היו ספרי קודש שהדבקות מדבקות בהם הייתה אסורה. במאה ה-19 "תווי ספר" נחשבו נדירים בקרב משפחות היהודים, ורק במאה ה-20 החלו להופיע יותר ויותר; ובעיקר תפסה התופעה בארצות הברית במסודות תרבות ודת. לאורך חדר "תו הספר" מאוחר יותר, ועיצובו היה מפותח פחות.

התערוכה היא מאוסף פרטי של דן שלזינגר, בעל הוצאת "סיני", שאסף את הפריטים במהלך 20 השנים האחרונות.